

‘Abbâs Mahmûd el-‘Akkâd’ ın Edebi, Felsefi ve Siyasi Kişiliği ve Duruşu *

The Literary, Philosophical, and Political Personality and Stance Of Abbâs Mahmûd el-‘Akkâd

ÖZET

Bu çalışmada ‘Abbâs Mahmûd el-‘Akkâd’ın edebi, felsefi ve siyasi kişiliği ve duruşu incelenmektedir. el-‘Akkâd, modern Arap edebiyatının önemli bir figürü olarak, hem şairlik hem de yazarlık kariyerinde pek çok farklı görüş ve eleştirinin odağında yer almıştır. Makale, el-‘Akkâd’ın edebi üslubunu, düşünsel perspektifini ve siyasi duruşunu çok yönlü bir biçimde ele alarak, onu yalnızca bir yazar olarak değil, aynı zamanda entelektüel ve politik bir şahsiyet olarak nasıl şekillendiğini anlamayı hedeflemektedir.

Makalenin amacı, el-‘Akkâd’ın modern Arap edebiyatına kazandırdıkları, edebi dil ve üslubunu, düşünsel perspektifini ve toplumsal konulardaki görüşlerini analiz etmektir. Bununla birlikte, onun toplum üzerindeki etkisi ve fikirlerinin geniş bir çerçevede değerlendirilmesi de amaçlanmaktadır.

Yöntem, el-‘Akkâd’ın hayatı ve eserleri üzerinden yapılan kapsamlı bir literatür taramasına dayanmaktadır. Bu bağlamda, el-‘Akkâd’ın edebi metinleri ve siyasi yazıları, onun toplumsal düşünceleriyle birlikte ele alınmış ve bu eserlerin tarihsel bağlamdaki yeri tahlil edilmiştir. Ayrıca, makalede edebi eleştirmenlerin ve çağdaşlarının el-‘Akkâd’a dair değerlendirmeleri incelenmiş, yazarın dil kullanımı, üslup özellikleri ve ideolojik yaklaşımları ayrıntılı bir şekilde analiz edilmiştir. Bu şekilde, el-‘Akkâd’ın toplumsal ve kültürel bağlamdaki rolü ve onun entelektüel mirası üzerine derinlemesine bir anlayış geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: ‘Abbâs Mahmûd el-‘Akkâd, Edebi Üslup, Felsefi Perspektif, Siyasi Duruş, Modern Arap Edebiyatı.

ABSTRACT

This study examines the literary, philosophical, and political personality and stance of Abbâs Mahmûd el-‘Akkâd. As a prominent figure in modern Arabic literature, el-‘Akkâd was at the center of various opinions and critiques throughout his career as both a poet and a writer. The article aims to understand how he was shaped not only as a writer but also as an intellectual and political figure by exploring his literary style, intellectual perspective, and political stance in a multifaceted way.

The purpose of the article is to analyze el-‘Akkâd’s contributions to modern Arabic literature, his literary language and style, his intellectual viewpoint, and his opinions on social issues. Additionally, it aims to evaluate the broader impact of his ideas on society.

The methodology is based on an extensive literature review of el-‘Akkâd’s life and works. In this context, his literary texts and political writings are examined together with his social thought, and the position of these works within their historical context is analyzed. Furthermore, the article reviews evaluations of el-‘Akkâd by literary critics and his contemporaries, analyzing his language use, stylistic features, and ideological approaches in detail. In doing so, the study aims to develop a deep understanding of el-‘Akkâd’s role in the social and cultural context and his intellectual legacy.

Keywords: Abbâs Mahmûd el-‘Akkâd, Literary Style, Philosophical Perspective, Political Stance, Modern Arabic Literature.

GİRİŞ

‘Abbâs Mahmûd el-‘Akkâd, 20. yüzyılın en önemli Arap edebiyatçı ve düşünürlerinden biri olarak hem edebiyat dünyasında hem de toplumsal ve siyasi yaşamda derin izler bırakmış bir şahsiyettir. 1889 yılında Mısır’da doğan el-‘Akkâd, Arap kültürü, tarihi ve edebiyatına olan katkılarıyla tanınmıştır. Özellikle nesir alanındaki başarıları ve edebi üslubuyla dikkate değer bir konumda olan el-‘Akkâd, aynı zamanda şair, eleştirmen, tarihçi ve politik bir aktivist olarak da tanınır. Edebiyatın dışında, Arap dünyasında özgürlük, bağımsızlık ve adalet konularında verdiği mücadelesiyle de önemli bir figürdür. Yazdığı eserlerle sadece edebi dünyaya değil, aynı zamanda toplumsal ve siyasi değişimlere de katkı sağlamıştır. Edebiyat, düşünce ve hayat felsefesiyle derin izler bırakan el-‘Akkâd’ın kişiliği, duruşları ve yaşamı, onun çağdaşlarının yanı sıra sonraki

Aya Nasr Mohammed
Elkatrey ¹

How to Cite This Article

Elkatrey, A. N. M. (2025). “‘Abbâs Mahmûd el-‘Akkâd’ ın Edebi, Felsefi ve Siyasi Kişiliği ve Duruşu”, International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 11(3): 544-551. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15544717>

Arrival: 09 April 2025
Published: 30 May 2025

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

* Bu makale Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’ne bağlı olarak Aya Nasr Mohammed Elkatrey tarafından hazırlanan “‘Abbâs Mahmûd el-‘Akkâd’ın Edebi Eserlerinde Kadın Motifi” adlı doktora tezinden üretilmiştir.

¹ Öğr.Gör. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belâğatı nabilim Dalı, Burdur, Türkiye.

nesiller tarafından da büyük bir saygı ile anılmaktadır. Bu çalışmada, Abbâs Mahmud el-‘Akkâd’ın edebi ve düşünsel dünyası, kişiliği, yaşam felsefesi, siyasi ve edebi duruşu ele alınacaktır.

Edebiyat ve Şiirdeki Konumu

el-‘Akkâd’ın (1889-1964) nesir sanatındaki üstün mahareti, edebi çevrelerce kabul görmüş bir hakikat olarak değerlendirilmektedir. Ancak şairliğini çok beğenenler olduğu gibi vasat bulan yahut şiirlerinin kendi toplumundan uzak oluğu kanaatinde olanlar da bulunmaktadır. İbrâhîm ‘Abdulkâdir el-Mâzinî, ‘Abdurrahmân Şukrî (1886-1958), ‘Abdurrahmân Sıdkî (1896-1973), Seyyid Kutub (1906-1966) ve Tâhâ Hüseyn gibi isimler el-‘Akkâd’ın şiirlerinin yüksek bir yere sahip olduğu kanaatindedir. Hatta Tâhâ Hüseyn dönemin şiir emiri anlamında “Emîru’ş-şu‘arâ” unvanına sahip Ahmed Şevkî (1868-1932) ve Hâfız İbrâhîm (1872-1932)’in vefatından sonra bu unvanı el-‘Akkâd’a vererek şöyle demiştir: “Şiir sancağını el-‘Akkâd’ın ellerine verin, yazarlara ve şairlere deyin ki acele edin ve bu sancağı yakalayın, çünkü sahibi onu sizin için kaldırdı.” (Câmi’, 2018: 15) Mârûn b. Hannâ b. el-Hûrî ‘Abbûd (1886-1962), Muhammed Mandûr gibi diğer isimlerin görüşleri ise el-‘Akkâd’ın şiirde orta seviye olduğu yönündedir. (en-Nedvî, 2009: 141) Maḥmûd Seyfuddîn el-İrânî (1914-1974) de el-‘Akkâd’ın şiirinin, Mısır yaşamından uzak olduğu ve konularının, çevresinden ilham almadığı yönünde görüş bildirmiştir. (Teybit, 2009: 11) el-‘Akkâd’ın şiirindeki mahareti konusundaki görüşler farklılık arz etse de onun zengin bir yazar olduğunu kimse inkâr etmemiştir. O, farklı kültürlerle kaynaşmış en büyük Arap yazarlardandır ve bu durum, yazılarında açıkça görülmektedir. Sadece bir aktarıcı değil, düşünür ve araştırmacı olmuştur. Düşünmeden ve araştırmadan aktarmadığı için edebiyatta entelektüel özgün bir rol oynamıştır.

el-‘Akkâd, sadece yazarlar arasında değil, aynı zamanda politikacılar arasında da yüksek bir konuma sahiptir. Meşhur siyasetçilerden olan Sa’d Zağlûl, yazma hususunda el-‘Akkâd’a hiçbir baskı uygulamamış, sadece hemfikir oldukları konularda makale yazmasını istemiştir. (Fu’âd, 1983: 161) O, halk arasında da önemli bir yere sahiptir. Bu yüzden Asvân’daki kadınlar çocuklarının başlarına bir olay gelince şu tepkiyi vermişlerdir: “‘Abbâs hariç istediğine şaka yap evladım.” (Fu’âd, 1983: 150)

İnsanlar, el-‘Akkâd’a olan hayranlıklarından dolayı ona şu unvanları vermişlerdir:

- ✓ Muḥâmi’l-‘abâkira: Dehaların avukatı anlamına gelmektedir ve eleştirmenler tarafından kendisine verilen isimdir.
- ✓ el-Kâtibu’l-cabbâr: Büyük yazar anlamına gelmektedir ve Sa’d Zağlûl’un ona verdiği isimdir.
- ✓ Râhibu Ḥarḥûr: Rahip Harhur anlamına gelmektedir ve gençliğinin ilk yıllarında öğretmenlik yaparken öğrencilerinin verdiği isimdir. Ḥarḥûr, dünyevi ve manevi hedefleri güçlü bir şekilde birleştiren eski bir Mısır rahibinin adıdır ve el-‘Akkâd da bu şekilde isimlendirilmiştir. (Diyâb, 1969: 266)

Tüm bunlardan, el-‘Akkâd’ın modern Arap edebiyatındaki konumunun önemi anlaşılmaktadır. Değerli bir yazar, araştırmacı tarihçi ve eleştirmen olan el-‘Akkâd hakkında birçok kitap yazılmış ve bilimsel çalışmalar yapılmıştır.

Edebî Üslûbu

el-‘Akkâd, günlük dil ve fasih Arapça arasında bir çatışmanın olduğu ve basının hangisini seçeceği konusunda kararsız kaldığı bir dönemde büyümüştür. O, fasih Arapça’yı tercih etmiş, ağır kelimeler kullanmamıştır. Dili, farklı kültürlerle sahip okuyucu kitleleriyle doğrudan iletişim kurabilecek kadar basitleştirmiştir.

el-‘Akkâd kültür ve bilgi birikimi geniş, ifadeleri net ve güçlü, üslubu zarif, çok yönlü bir yazardır. Aynı zamanda bir eleştirmen, tarihçi ve şairdir. Yazıları tutarlılığı ile ön plana çıkmıştır. Yazılarında ifadeleri abartmadığı ve tekrara başvurmadağı görülmektedir. (Ebû Zikrî, 1982: 201) Ayrıca el-‘Akkâd’ın bazı yazılarında hicvi kullanmıştır. Hiciv sanatını kullandığı yazılarından birinde, ülkeyi demirden bir elle yöneteceğini ilan eden Muhammed Maḥmûd Paşa (1878-1941)’nın bu yaklaşımını kınamış ve yazısını “Demirden bir el, ama palmye yapraklarından kollarda” başlığıyla yayınlamıştır. Bu söylem yaygınlaşınca demirden elin sahibi bu sözünü yinelenmemiştir. (Fu’âd, 1983: 130)

el-‘Akkâd, Batı’daki yeni eserleri takip eden ve onlardan da yararlanan bir edebiyatçıdır. Bu birikimini ed-Dustûr gazetesindeki günlüklerinde, şair eleştirilerinde ve çeşitli konularda yazdığı yazılarda kullanmıştır. Pek çok Arap şairi hakkında yazı yazdığı gibi “Fâris şî rihâ ve şî ‘arâiha” başlığı altında İran şairleri hakkında da altı makale yazmıştır. (Fu’âd, 1983: 44)

el-‘Akkâd, Arap diline ve kültürüne büyük hizmet etmiş bir yazar, edebiyatçı ve şairdir. Şiirlerindeki üslubu bazı kesimlerin takdirini topladığı gibi bazı kesimler tarafından da eleştirilmiştir. En güçlü destekçileri arasında Tâhâ Hüseyn vardır. Eleştirenler ise Mısır’daki tüm şairlerin el-‘Akkâd’dan daha iyi olduğunu

söyleyen Mârûn ‘Abbûd etrafında toplanmıştır. Mârûn ‘Abbûd, el-‘Akkâd hakkında şunları söylemiştir: “Ben onu Ebû Şâdi (1892-1955), Tâhâ, es-Sarfi (1908-1984), Bîşr Fâris (1906-1963), Salih Cevdet (1912-1976), Mübarek (1892-1952) ve Mısır’daki diğer şairlerle karşılaştırmıyorum. Bunların hepsi hatta Mübarek şiirde ondan daha iyidir. Bu dönem şairlerini karşılaştırırsan o, en az mahir olanlarıdır.” (Tâlibî, 2016: 78).

Düşünce Dünyası ve Hayat Felsefesi

el-‘Akkâd karşılaştığı sıkıntılara, eziyetlere ve ağır hastalıklara rağmen hayattan keyif almayı bilen biridir. Maddi beklenti içinde olmamış ve ilişkilerini varlık üzerine inşa etmemiştir. Ayrıca 13 sayısının veya baykuşun uğursuzluğu ya da İbnu’r-Rûmî (836-896) hakkında yazı yazanın başına bir musibet geleceği gibi dönemin yaygın batıl inançlarına itibar etmemiştir. (Manşûr, 1983: 88)

el-‘Akkâd’ın hayat felsefesi bireysellik ve özgürlük üzerine kuruludur. Bireyselliği, bencillikten uzak mükemmeliyetçi bir karaktere sahiptir. (Fu’âd, 1983: 220) Ona göre özgürlük de erdemlerin erdemi ve ulusların ilerlemesi için olmazsa olmaz bir unsurdur. (Fu’âd, 1983: 225) el-‘Akkâd hayata bakışını şu ifadeleri ile özetlemektedir: “Zenginliğin kendi içindedir, değer ise yaptığın iştedir. Sebeplerin gayelerinden daha önemlidir ve insanlardan çok fazla şey bekleme ki her bekleyişten sonra sonucu için şükredesin.” (el-‘Akkâd, 2020: 13) Gerçek zenginliğin maddiyatta değil insanın kendi içinde olduğuna, değer ise insanın yaptığı işin nedeninde ortaya çıktığına değinen el-‘Akkâd; bir iş yaparken sebeplerin /niyetlerin, elde edilmek istenen sonuçlardan daha değerli olduğunu ifade etmiş ve insanlardan çok şey beklemenin, hayal kırıklığına neden olabileceğini, bu nedenle beklentileri düşük tutmanın daha yerinde olacağını belirtmiştir. Bu şekilde, bekleyişin akabinde elde edilen sonuçtan daha memnun olunabileceğini anlatmıştır.

el-‘Akkâd içine kapanık biri olduğundan bazıları onun bu içe dönüklüğünün psikolojik bir durumdan kaynaklandığını düşünmüşlerdir. Ancak o, içe kapalı biri olduğunu kabul etmekle beraber imasında bulundukları psikolojik durumu hakkında şunları söylemiştir: “Bir tür içe dönük olduğumu kabul ediyorum, ancak bununla birlikte yaşitlarımın ve içinde bulunduğumuz çağdaki insanların yaşadığı psikolojik sorunlardan uzağım.” (el-‘Akkâd, 2020: 13) el-‘Akkâd, hayatında birçok hedef oluşturduğunu ancak sadece küçük bir kısmını gerçekleştirebildiğini de “Arap çevremizde mümkün olana ulaştığıma inanıyorum. Ama hayatımın başında önüme koyduğum hedeflere ulaşamadım hatta yaklaşamadım bile. Hedeflerim yüzdelik dileme koyulsa gerçekleştirdiğim kısım yüzde yirmi veya otuzu geçmez.” (Fu’âd, 1983: 175) sözleriyle ifade etmiştir.

el-‘Akkâd, bilgiye derin bir tutku besleyen bir birey olarak sürekli yeni bilgi alanlarını keşfetme çabasındadır. Bu arayış, onun sadece entelektüel bir merakını değil, aynı zamanda insan doğasını ve davranışlarını derinlemesine anlama isteğini de yansıtmaktadır. Örneğin, böcek bilimine olan ilgisi, bu alandaki bilgi birikimini, insan davranışlarının karmaşıklığını anlamanın bir aracı olarak kullanma hedefini taşımaktadır. (Diyâb, 1969: 210)

Çeşitli alanlarda yaptığı okumalar sayesinde yaşamın karmaşıklıklarını yansıtan kapsamlı bir bakış açısı geliştirmiştir. Bu okumaları, her ne kadar doğrudan yazılarına yansıtmıyor olsa da, edebi tarzı ve felsefi düşünceleri üzerinde derin bir etki bırakmıştır. el-‘Akkâd’ın bu sürekli bilgi arayışı, hayatın her yönünü anlamaya olan tutkusunu açıkça ortaya koymakta ve onu döneminin en önde gelen düşünürlerinden biri haline getirmektedir.

el-‘Akkâd sürekli eşitlikten yana bir tutum sergilemiştir. “Hulâsatu’l-yevmiyye” adlı eserinde, zenginlerin çoğunun haksız kazançlar elde ettiğini ve halkın haklarını yeterince almadığını ifade ederek, halkın maddi durumunu iyileştirmek amacıyla, ölen zenginlerin mallarının devlet aracılığıyla tüm toplumun çocuklarına dağıtılmasını önermiştir. Onun önerisine göre miras dağıtımı görevini devlet üstlenmelidir. Bu konuyla ilgili şu ifadeleri sarf etmiştir: “Bir adam ölür geriye yüz bin cüneyh mirası kalır ve geride bir oğul bırakırsa, bu oğul bu kadar parayı nasıl almaya hak kazanır? Bu oğul hangi gerekçeyle ümmetin servetinden bu kadar alır?” (Diyâb, 1969: 165) Onun bu yaklaşımı, toplumda adaletin sağlanması gerektiği ve maddi kaynakların daha eşit bir şekilde dağıtılması gerektiği fikrini güçlendirmektedir. el-‘Akkâd, bu konudaki düşünceleriyle sosyal adaleti savunmuş ve bireyler arasındaki eşitsizliklere karşı çıkmıştır.

el-‘Akkâd’ın edebiyatına bakıldığında vicdanın, duygunun ve hislerin bir ifadesi olduğu görülmektedir. Şiirleri de yine, şairin vicdanının ve içsel yaşamının bir yansımasıdır. Başka bir ifadeyle şiir şairin, kendi imgesi olmalıdır. el-‘Akkâd şairi şöyle tanımlamıştır: “Şair, hisseden ve hissettiren kişidir.” (el-Bahtâvî, 2012: 49) Bu tanım, onun şiire ve edebiyata olan bakış açısını net bir şekilde ortaya koyar. Şair, sadece kendi duygularını ifade etmekle kalmaz, aynı zamanda okuyucunun da duygularını harekete geçirme görevini üstlenir. Bu nedenle, edebi eserlerinde içtenlik ve derinlik ön plandadır. el-‘Akkâd, duygusal ve düşünsel zenginliğiyle edebiyat dünyasında önemli bir yere sahip olmuştur.

el-‘Akkâd’ın bireyin özgürlüğünü destekleyen ve savunan biri olduğu kitaplarında, makalelerinde ve ifadelerinde açıkça görülmektedir.

Siyasi Duruşu ve Aktiviteleri

el-‘Akkâd XX. yüzyılın başlarında 1906 veya 1907’de yazmaya başlamış ölümüne -1964 yılına- kadar kalemini elinden düşürmemiştir. Diğer bir ifadeyle yaklaşık altmış yıl boyunca sürekli yazmaya devam etmiştir. (en-Nakkâş, 1973: 369) Hayatının büyük bir kısmını Mısır’ın kurtuluşuna ve kültürel seviyesinin yükseltilmesine çağrıda bulunarak geçirmiştir. Bu, 1919 Devrimini hoş karşılayan önde gelen isimlerin arasında olmasının bir sebebi olabilir. 1919’da el-Vefd Partisi’ne katılarak partiye birçok fayda sağlamıştır. Kendisini seven çok sayıda genci partiye katılmaya teşvik etmiştir. Bununla da yetinmeyip partideki arkadaşları hakkında yaklaşık on dört siyasi makale yazmıştır. el-Vefd lideri “Sa’d Zağlûl” ile aralarındaki sıkı bağdan dolayı bazıları onu Sa’d’ın en yakın ve en önde gelen yakını şeklinde tanımlamıştır. Hatta Sa’d ona güçlü yazar anlamına gelen “el-Katibu’l-cabbâr” unvanını vermiştir. el-‘Akkâd sadece partiye katılmakla kalmayıp aynı zamanda kara el anlamına gelen “Yedu’s-Sevdâ” adlı gizli bir grup içinde gizli faaliyette bulunmuş ve devrim bildirileri dağıtmıştır. (el-Hafâci ve el-Hicâmî, 2018: 5)

el-‘Akkâd partisinin yanlısını gördüğü zaman bunu dile getirmekten de çekinmemiştir. Bu tutumu 1930’da İsmâ’il Sıdkî (1875-1950) ‘nin başbakan olmasıyla daha da belirginleşmiştir. Belirli özgürlüklerin kısıtlanması el-‘Akkâd ‘ı kızdırmış ve tepki göstermesine sebep olmuştur. Bu yüzden İsmâ’il Sıdkî, el-‘Akkâd’ın çıkardığı el-Belâğ gazetesini askıya almıştır. Ancak el-‘Akkâd ona karşı yazılar yazarak farklı gazetelerde yayınlamaya devam etmiştir. el-‘Akkâd, bu sürecin sonunda krallığı karalama suçlamasıyla bir süre hapsedilmiş ancak kararlılığını yitirmemiştir. Serbest bırakılmasının ardından birkaç gazetede tekrar yazmaya devam etmiştir. İsmâ’il Sıdkî, el-‘Akkâd’ın yazmaya devam ettiği el-Efkâr, el-Mesâ’ ve Kevkebu’s-şark isimli gazeteleri, aleyhine makaleler yazıldığı gerekçesiyle ardı ardına kapatmıştır. (Zayf, 1964: 42) el-‘Akkâd, el-Vefd Partisi’ne bağlılığına rağmen Muştâfâ en-Nahhâs (1879-1965) liderliğindeki el-Vefd Partisi’ne de karşı çıkarak partiden tamamen ayrılmaya karar vermiştir. Onun yazıları bazı bakanları destekleyebildiği veya görevden edebildiği için yönetim üzerinde büyük bir etkiye sahip olmuş ve bu etki 1952’de cumhuriyetin ilanına kadar devam etmiştir. el-‘Akkâd’ın cumhuriyetin ilanından sonraki yazılarına bakıldığında cumhuriyetin ilanından önceki yazılarından farklı olduğu dikkat çekmektedir. Cumhuriyetten önceki yazılarında siyasi mücadeleden bahsederken cumhuriyetten sonra el-Ahbâr gazetesinde günlük makalelere yer verip siyasetten uzak kalmayı seçmiştir. (Zayf, 1964: 49) Yazılarının içeriğindeki bu değişim otoriteyle olan kavgalarının azalmasını sağlamıştır.

el-‘Akkâd’ın Bazı Siyasi ve Edebi Duruşları:

- ✓ İngiliz makamlarından açık ve net bir şekilde Sa’d Zağlûl’un serbest bırakılmasını talep etmiştir. (el-Hafâci ve el-Hicâmî, 2018: 2)
- ✓ 1919 devriminin başlarından itibaren yazılarında İngilizleri tahrik etmeye odaklanıp her daim İngiliz işgaline karşı kamuoyunu harekete geçirmeye çalışmıştır. (en-Nakkâş, 1973: 29) 1919 devriminin hedeflerine karşı oldukları ve İngilizlerin maşası oldukları için el-Ahrârû’d-dustûriyyîn Partisi’ne karşı çıkmıştır. (en-Nakkâş, 1973: 35)
- ✓ Birtakım eksiklikleri olmasına rağmen 1923 anayasasını desteklemiştir. Çünkü bu anayasanın temel amacı ülkeyi İngiliz işgalinden kurtarmaktır ve bu el-‘Akkâd’ın temel hedefidir. (en-Nakkâş, 1973: 75)
- ✓ 31 Mart 1931’de el-Vefd ve el-Ahrârû’d-dustûriyyîn arasında imzalanan ve “‘Ahdullâh ve’l-vaṭan” sözleşmesi olarak bilinen tüzüğe göre el-Vefd ve el-Ahrârû’d-dustûriyyîn arasında var olan koalisyonu reddetmiştir. (el-Cemâl, 1985: 29)
- ✓ Cezaevinden çıktıktan sonra ülkedeki siyasi durumun kötülüğünü İngilizlere bağlamıştır. Bu yüzden halka, İngilizlere karşı mücadele çağrısında bulunmuştur. İngilizlere karşı duruş sergileyip tekrar cihada dönmek gerektiğini şu sözleriyle ifade etmiştir: “Ey okuyucular, ben şimdi sizleri şahit tutuyorum. Şayet Mısır ulusunun algıları hakkında bir an bile şüphe duyarsam ve bu algıların böylesine düşük seviyede olduğunu düşünürsem kaybederim. Mısır ulusu hakkında yazarken dökülen bir damla mürekkebe yemin olsun ki bir anayasa veya bağımsızlık isteği konusunda başarısızlığa dair derin bir ümitsizliğe kalbimi mühürledim. Hakkında, sadece on yılların bizi kurtarabileceği ve baştan başlayabileceği bir başarısızlıkla kesin kanaatim oluştu.” (el-Cemâl, 1985: 26)
- ✓ İsmâ’il Sıdkî hükümetine karşı çıkmış ve onu, anayasayı kaldıran ve İngiliz yönetimini destekleyen zalim bir yönetici olarak nitelendirmiştir. (en-Nedvî, 2009: 138)

- ✓ 1935'te Tefvîk Nesîm (1871-1938) hükûmetine karşı çıkmış ve bu hükûmetin samimi olmadığını, anayasa düşmanlığı konusunda bir önceki yönetimin bir uzantısı olduğunu savunmuştur. (en-Nedvî, 2009: 116)
- ✓ 29 Ekim 1935'te yoluna bağımsız bir gazeteci olarak devam etmiş, el-Vefd Partisi'nden ayrılarak partinin başkanı Muştâfâ en-Nahhâs'ın başarısız bir lider olduğunu belirtmiştir.
- ✓ el-Feta gazetesinde, 1936'da Muştâfâ en-Nahhâs'ın İngilizlerle imzaladığı “Mu‘âhedetu’s-şadâka” antlaşmasının kabul edilmemesi gerektiğini savunmuştur. (en-Nedvî, 2009: 139)
- ✓ Mısır'a tam bir bağımsızlık kazandırmadığı gerekçesi ile 1936 anlaşmasını kabul etmemiştir. (el-Cemâl, 1985: 169)

Genel olarak el-‘Akkâd'ın siyasi duruşuna bakıldığında tüm hayatını ulusal özgürlüğe, İngiliz sömürge yönetiminden bağımsızlığa ve adaletsizliğin zulmüne karşı halkın haklarını korumaya ve bireysel özgürlüğü savunmaya adanmış görülmektedir. Onun amacı parti değil halk olmuştur. Bu yüzden ilk on altı yılı boyunca el-Vefd Partisi'nin yanında ve sonraki on altı yıl da aynı partinin karşısında durmuştur. (eş-Şerîf, 1987: 181)

- ✓ 1945'te “el-Belâgatü'l-‘aşriyyetu ve'l-luğatu'l-‘arabiyyetu” isimli eseri yazan Selâme Mûsâ'ya karşı çıkmıştır. Çünkü o, Selâme Mûsâ'nın herhangi bir kısıtlama olmaksızın Arapçaya yabancı kelimelerin dâhil edilmesi hatta latin harflerle yazılması şeklindeki yenilikçi fikrini yanlış bulmuştur. (el-Cundî, 2008: 22)
- ✓ 1956'da Tâhâ Hüseyin'in el-Cumhuriyye gazetesinde Arapça'da yeni bir üslup konulu makalesine de itiraz etmiştir. el-‘Akkâd, söz konusu makalede bahsedilen harflerin tüm dillerde telaffuz edildiği gibi yazılması gerektiği yönündeki bu yöntemi eleştirmiştir. Ona göre bu mümkün değildir. Çünkü bu durum yazı problemlerini artıracak ve harfler arasında karışıklığa neden olacaktır. (el-Cundî, 2008: 54)
- ✓ Organik şiirin birliği ve nesnelliği konusunda Maḥmûd Emîn (1922-2009) ve ‘Abdul‘azîm Enîs (1923-2009)'in karşısında durmuştur. (Mulûhî, 2021: 86)
- ✓ Arap harflerinin yerine Latin harflerinin kullanılması çağrısında bulunan el-Ahrârü'd-dustûriyyîn Partisi Başkanı Abdul‘azîz Fehmî (1906-1988)'ye de karşı çıkmıştır. (Żayf, 1964: 46)

Kişilik Gelişimini Biçimlendiren Etkenler

el-‘Akkâd doğduğu ortam ve aile noktasında kişiliğini şekillendirecek bazı avantajlara sahiptir. Babasından dini hassasiyet ve millet sevgisinin yanı sıra itibar, ciddiyet ve sorumluluğu da miras almıştır. İnsanları seven hoşgörülü bir yapıya sahip olmakla beraber kışkırtıldığında hemen öfkelenebilmektedir. Onu birçok siyasi mücadeleye sokan da bu mizacı olmuştur. Okumayı çok seven yazar, çeşitli alanlarda sürekli okumalar yapmıştır. Bir Batı edebiyatı hayranı olmasına rağmen, Batı'dan gelenek ve görenekleriyle çelişen hiçbir alıntı yapmamıştır. (Żayf, 1964: 56) el-‘Akkâd kendini şöyle tanımlamaktadır: “Aşırı tevazulu, çok merhametli ve yumuşak bir adam. Kitaplar arasında hayattan kopmayan, gece gündüz bir an bile kalbini ve duygusunu dinlemekten kaçmayan bir adam. Şârlî Şâblin (1889-1977)'in tüm romanlarında bir mizah tiyatrosunu doldururcasına kahkahadan yanakları genişleyen bir adam.” (Fu‘âd, 1983: 155)

el-‘Akkâd yetiştiği aile ortamının etkisiyle ağırbaşlı ve onurlu bir karaktere sahip olmuştur. Bundan şöyle bahsetmektedir: “Ev ortamımda, liyakat ve onur üzere çok muhafazakâr bir anne baba ile büyüdüm. Bu karakter, onlardan bana kalıtım yoluyla aktarıldı. Aynı şekilde ben de örnek olmakla aktarıyorum”. (Süleymân, 2019: 47) Onun bu ifadeleri, ailesinin sadece ahlaki ve toplumsal değerler açısından değil, aynı zamanda dini hassasiyetler bakımından da güçlü bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Nitekim, büyüdüğü aile ortamının dindar bir yapıda olduğu görülmektedir. Anne ve babası dini konularda hassas, cömert ve akraba ilişkilerine önem veren bireylerdir. Aynı şekilde dayılarının evlerinde hadis, fıkıh ve tefsir gibi alanlara dair toplu okumalar yapılmaktadır. (‘Uveyza, 1994: 8)

el-‘Akkâd, yalandan ve adaletsizlikten nefret eden, dürüst ve adil biridir. Dürüstlük ve adalet, onun önemli iki özelliği ve hayat düsturu olmuştur. Güçlü kişiliğinin yanı sıra duygusal bir yapıya sahiptir. Duygusallığı annesinin ölümünden sonra daha ön plana çıkmış ve annesinin odasına dahi girememiştir. Aynı şekilde arkadaşı İbrâhîm ‘Abdulkâdir el-Mâzinî'nin ölümünden çok etkilenmesi de onun duygusallığını göstermektedir. O, İbrâhîm ‘Abdulkâdir el-Mâzinî'nin ölümünden sonraki durumu şöyle ifade etmektedir: “el-Mâzinî- Allah ona rahmet eylesin- onunla gezdiğim sokaklara onun ölümünden sonra gidemedim. Ve yeniden üzülmek için bana yasımı hatırlatan her şeyden kaçmaya başladım”. (Fu‘âd, 1983: 166)

el-‘Akkâd'ın öne çıkan karakteristik özelliklerinden biri de bağımsızlık duygusudur. Döneminde yaygın olan birtakım dış etkenlerden de etkilenmemiş, birçok büyük mevkideki kişileri hipnotize edebildikleri halde hipnotistler onu hipnotize edememiştir. (Fu‘âd, 1983: 194) Yazarımız Mısır'ın karanlık bir döneminde doğmuştur. O dönemde İngilizlerin sömürge ve baskılarının yanı sıra Birinci ve İkinci Dünya Savaşları ülkeyi

büyük ölçüde etkilemiştir. Tüm bu etkenler el-‘Akkâd’ın edebiyatını da etkilemiştir. O, daha önce bahsettiğimiz gibi başkentten uzak bir bölgede büyümüştür. Bu bölgede, yapımı devam eden el-Seddu’l-âli Barajı’nın inşaatı nedeniyle pek çok yabancı dolayısıyla farklı kültürler bir aradadır. el-‘Akkâd’ın bu ortamda büyümüş olması da İngilizceye hâkim olabilmesine zemin hazırlamıştır.

Dönem Yazarlarının Gözünden el-‘Akkâd

20. yüzyıl Arap edebiyatının en önemli figürlerinden biri olarak kabul edilen el-‘Akkâd’ın eserleri ve fikirleri, pek çok yazar ve eleştirmen tarafından derinlemesine incelenmiş ve takdir edilmiştir. Muştâfâ eş-Şihâbî (1893-1968), “el-‘Akkâd, dilin ve edebiyatın bütünlüğünün koruyucularından biriydi. O, karşılığında Arapça terimlerin türetilmediği ve gerekli olmadığı sürece bilimsel terimlerin Arapçalaştırılmasını kabul etmiyordu.” (Kehâle, 1993: 38) sözüyle el-‘Akkâd’ı dilin ve edebiyatın bütünlüğünün koruyucusu olarak tanımlamıştır. Şevkî Zayf (1910-2005) ise, “el-‘Akkâd’ın yazıları güçlü bir felsefi ruh yaymaktadır. Ancak farklı yaklaşımların tüm felsefi doktrinlerinden yararlandığı için onun kendisine özgü bir felsefi doktrin çıkarmak zordur. Çünkü o, belirli bir doktrini benimsememiş, bunun yerine görüşlerinde her felsefi alandan seçtiği yolu takip etmiştir.” (el-Harâşî, 2013: 27) ifadesiyle onun yazılarındaki felsefi derinliğe değinmiştir.

Yine Bedruddîn Ebu Ğâzî (1920-1983), “el-‘Akkâd’ın kuşağında onun gibi bir düşünür ya da yazar bulunmamaktadır. Onun yazıları sanata olan ilgisini yansıtıyor ve başından beri bir bakış açısı ortaya koyuyordu. Aynı şekilde sanatın toplum için gerekliliğine dair bir kesinlik ve sanatın onun gözündeki anlamını ortaya çıkarıyordu. el-‘Akkâd’ın yazıları, bize sanat eserleri hakkında tutarlı bir yaklaşım sunar. Ona göre güzelin anlamı için felsefi bir halef oluşturur. Aynı şekilde onun yazıları sanat zevkine ve bu alandaki beklentilerine işaret eden uygulamalı örnekler sunar, sevdiği ekolleri ve eserleri belirler.” (Fu’âd, 1983: 31) ifadeleriyle el-‘Akkâd’ın sanatın toplum için gerekliliğine dair kesin bir anlayış sunduğunu vurgulamıştır. ‘Osmân Emîn ise, onun bilinçli fikir edebiyatının zirvesinde olduğunu “Bilinçli fikir edebiyatı en yüksek seviyelerindedir.” (Fu’âd, 1983: 202) sözüyle ifade etmiştir.

Nisan 1934’te el-Ezbekiyye Bahçe Tiyatrosu’nda düzenlenen ve birçok yazarın katıldığı el-‘Akkâd’ı anma töreninde, el-‘Akkâd’ın şiir üslubunu benimseyen Tâhâ Hüseyin, “Bana neden modern şiirde el-‘Akkâd’a inandığımı ve sadece ona güvendiğimi soruyorlar. Cevabım çok basit çünkü diğer şairlerde bulamadığım şeyi el-‘Akkâd’da buluyorum. Onun şiirlerini dinleyince veya onun şiirleriyle baş başa kalınca kendimi dinliyorum ve kendimle baş başa kalıyorum. Aynı şekilde onun şiirlerini duyduğumda, modern Mısır yaşamını duyuyorum ve modern Arap edebiyatının muhteşem geleceğini görüyorum.” (Mulûhî, 2021: 87) sözleriyle el-‘Akkâd’ın şiir üslubunu methederek, onun modern Mısır yaşamını ve Arap edebiyatının geleceğini yansıttığını belirtmiştir.

Câbir ‘Uşfûr (1944-2021), “O, şairlerin sürekli bir duygu akışı olduğuna inanan vicdan (his) şairlerinden biri değildi. Aksine o, yazdıklarını ve yazmadan önce düşünen yazarlardan biridir. Bundan dolayı onun edebî yazıları düşüncelerinin taşmasıdır.” (Mulûhî, 2021: 89) sözleriyle el-‘Akkâd’ı yazmadan önce düşünen bir yazar olarak tanımlamıştır. Zekî Necîb Maḥmûd (1905-1993) ise, “el-‘Akkâd’ın şiirleri, kavrayışa ilham veren vizyon, hayal gücünü harekete geçiren duyu ve sınırsız dayanan sınırlıdır. İşte bu, el-‘Akkâd’ın şiirleridir. Şairi kim olursa olsun çok güzel şiirlerdir.” (Mulûhî, 2021: 89) ifadeleriyle, el-‘Akkâd’ın şiirlerini vizyon ve hayal gücünü harekete geçiren eserler olarak nitelemiştir.

Ni’mât Ahmed Fu’âd (1924-2016) el-‘Akkâd için “el-‘Akkâd, Mısır için zamana veya mekâna sınırlama getirmeyen benzersiz bir elçi oldu ve olmaya devam edecek. Bu benzersiz elçilik, jenerasyonumuzda ve onu takip eden jenerasyonlarda tüm onuruyla ülkesini ve aynı anda doğusuyla batısıyla herkesi bir araya getiriyor.” (el-‘Akkâd, 1968: 405) ifadelerini sarf etmiştir.

Suheyir el-‘Kalemâvî (1911-1997) el-‘Akkâd hakkında şunları söylemiştir: “el-‘Akkâd’ın dehası, deha kavramına yeni bir anlayış kazandırdı ve bu, onu tercüme edenler üzerinde de etkili oldu. Aynı zamanda modern yaşam koşullarının bireyin içgüdüleriyle savaşmak zorunda kaldığı ve birçok faktörün üzerinde şekillendiği bir dönemde modern deha anlayışının temsilcisi oldu ve bu anlayışı da kendi hayatında uyguladı... el-‘Akkâd hakkında ne söyledim ki?... Hiçbir şey! Kesinlikle hiçbir şey! O, dünyayı dolduran ve insanların dikkatlerini farklı yöne çeken biri ve ben sadece dünyadaki bir zerre ve insanlardan yalnızca biri.” (el-‘Akkâd, 1968: 406)

Âişe ‘Abdurrahmân “Binti’ş-Şaṭî” (1913-1998) ise şunları söylemiştir: “el-‘Akkâd öldü ve kalemi yanında bir asker gibi savaş meydanında öldü. Öldü ve etrafında yazıları, okuyup incelediği ve ders çalıştığı eşyaları... tüm dünyası onlardı.” (el-‘Akkâd, 1968: 406)

İfadelerden de anlaşılacağı üzere el-‘Akkâd’ın edebî mirası, çok yönlü ve derin bir inceleme gerektiren bir zenginlik sunmaktadır.

SONUÇ

‘Abbâs Maḥmûd el-‘Akkâd, 20. yüzyıl Arap edebiyatı ve düşünce dünyasının en etkili isimlerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Edebiyat, düşünce, tarih, siyaset ve eleştiri alanlarında ortaya koyduğu çok yönlü katkılar, onu yalnızca bir yazar değil, aynı zamanda bir fikir adamı ve entelektüel olarak da önemli bir konuma taşımıştır. Özellikle nesir alanındaki başarısı ve düşünsel derinliği ile tanınan el-‘Akkâd, özgürlük, bireysellik ve toplumsal adalet gibi konuları hem edebî hem de siyasi düzlemde ısrarla savunmuştur.

Onun edebî üslubu, sade fakat güçlü bir anlatımı yansıtırken, şiir anlayışı ise bireyin iç dünyasına ve vicdani yönüne vurgu yapmaktadır. el-‘Akkâd, dönemin edebî tartışmalarında aktif bir rol üstlenmiş, farklı görüşlere rağmen entelektüel bağımsızlığını korumuştur. Siyasi alanda da kalemiyle aktif bir mücadele vermiş, Mısır’ın bağımsızlığı, anayasal düzenin tesisi ve halkın özgürlüğü için çeşitli platformlarda görüşlerini dile getirmiştir. Bu bağlamda, onun fikirleri yalnızca dönemini değil, sonraki kuşakları da etkilemeyi başarmıştır.

Ailesinden edindiği ahlaki değerler, kişilik yapısı ve sürekli bilgi arayışı, onun düşünce yapısını ve duruşunu şekillendiren temel unsurlar olmuştur. el-‘Akkâd’ın hem edebî hem de fikrî mirası, modern Arap düşüncesi içinde özgün ve etkili bir yer teşkil etmeye devam etmektedir. Bu çalışma, onun çok boyutlu kimliğini ortaya koymayı amaçlamakta ve Arap kültür tarihinde bıraktığı kalıcı izlerin altını çizmektedir.

Araştırmacının kanaatine göre, ‘Abbâs Maḥmûd el-‘Akkâd ’ın entelektüel şahsiyeti; derinlikli düşünsel yapısı, güçlü ahlaki ilkeleri ve bağımsız fikir üretimiyle yalnızca yaşadığı dönemin değil, çağının ilerisinde bir düşünür profili sergilemektedir. el-‘Akkâd’ın hayatı ve düşünce dünyasına dair gerçekleştirilen incelemeler, yalnızca tarihsel bir perspektif sunmakla kalmamakta; aynı zamanda günümüz bağlamında özgür düşüncenin tesisi, etik sorumluluk bilinci ve kültürel direnç mekanizmalarının anlaşılması bakımından da önemli katkılar sağlamaktadır. Bu yönleriyle el-‘Akkâd, modern entelektüel söylem içerisinde hem düşünürler hem de okuyucular nezdinde örnek teşkil eden, ilham verici bir figür olarak varlığını sürdürmektedir.

KAYNAKÇA

- el-‘Akkâd, ‘A. M. (2020). Ene, Dâru Nahzâtı Mısır, el-‘Kâhire.
- el-‘Akkâd, ‘Â. (1968). Lemahâtün min Hayâtî'l-‘Akkâd, Darü’ş-Şuab, el-‘Kâhire.
- el-Bahtâvî, S. (2012). “el-Ḥadâsetu fî Meşrû’i'l-‘Akkâdî’n-Nakdî min Hilâli Taṭbîkâtihî ‘Alâ Şi’ri Şevkî”, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Câmi’atu'l-Mesile, Kulliyyetu'l-Âdâbi ve'l-‘Ulûmi Kısmu'l-Luġati'l-‘Arabiyyeti ve Âdâbihâ, el-Cezâ’ir.
- Câmi’, R. (2018). “Binyetu'l-Ḥıṭâbî’r-Rivâyeti fî Rivâyeti Sâra li'l-‘Akkâd”, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Câmi’atu Muhammed eş-Şiddîk b. Yahyâ, Kulliyyetu'l-‘Âdâbi ve'l-Luġât, el-Cezâ’ir.
- el-Cemâl, R. M. (1985). el-‘Akkâd Za’îmen, Dâru’l-me’ârif, el-‘Kâhire.
- el-Cundî, E. (2008). el-Müsâcelâtu ve'l-Mu’âriku'l-Edebiyyeti fî Mecâli'l-Fikri ve't-Târîhi ve'l-Hazara, 2. Baskı, Mektebetu'l-Âdâb, el-‘Kâhire.
- Diyâb, ‘A. (1969). el-‘Akkâd ve Taṭavvuruḥu'l-Fikriyy, Dâru’l-Cumhûriyye, el-‘Kâhire.
- Ebû Zikrî, es-S. M. (1982). el-Makâlu ve Taṭavvuruhû fi'l-Edebi'l-Mu’âşiri, Dâru’l-Me’ârif, el-‘Kâhire.
- Fu’âd, N. A. (1983). el-Cemâlu ve'l-Ḥurriyyetu ve’ş-Şaḥşıyyetu'l-insâniyyetu fî Edebi'l-‘Akkâd, Dâru’l-Me’ârif, el-‘Kâhire.
- el-Ḥarâşî, S. b. Ş. (2013). el-‘Akkâd fi'l-Mîzân li Münâsebeti Kitâbihî ‘an Mu’âviye, Dâru’l-Lü’lü’e, Beyrût.
- Kehâle, ‘Ö. R. (1993). Mu‘cemu’l-Mü’ellifin ve Terâcimu Muşannifi’l-Kutubi’l-‘Arabiyye, II. Bölüm, Mu’essesetu’r-Risâle, el-‘Kâhire.
- Manşûr, E. (1983). Fi Şâluni’l-‘Akkâd Kânet Lenâ Eyyâmun, Dâru’ş-Şurk, el-‘Kâhire.
- Mulûhî, N. M. (2021). el-Mubdi’üne fi’l-‘Arzi ‘Abbâs Maḥmûd el-‘Akkâd ‘İmlâki’l-Fikri’l-‘Arabî, Dâru’l-Ġasâki li’n-Neşr, Sûriye.
- el-Ḥafâcî, M. T. H. & el-Ḥicâmî, H. H. ‘A. (2018). “‘Abbâs Maḥmûd el-‘Akkâd ve Neşâtuhu’s-Siyâsiyyi fi Mısır li’l-Müddeti “1919-1920””, Mecelletu’l-‘Ulûmi’l-İnsâniyye, Kulliyyetu’t-Terbiyyeti li’l-‘Ulûmi’l-İnsâniyye, Cilt: 25, Sayı: 1.
- en-Nakḳâş, R. (1973). ‘Abbâs el-‘Akkâd Beyne’l-Yemîni ve’l-Yesâr, Dâru’l-Merriḥ, el-Riyâz.
- en-Nedvî, M. V. R. el-Ḥ. (2009). ‘E’lâmu’l-Edebi’l-‘Arabiyyi fi’l-‘Aşri’l-Ḥadîş, Dâru’r-Raşîd, el-Hind

- Süleymân, H. A. H. (2019). “Mazâhiru’t-Tecdîdi fi’ş-Şi’ri’l-Hadîşi ‘inde Şu‘arâi’l-Medreseteyni’r-Rûmâniyyeti ve’l-Vâkı‘iyyeti “Dirâsetun Vaşfiyyetun Tahlîliyyetun””, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Câmî‘atu’n-Nîleyn, Kulliyyetu’l-‘Âdâbi kısmu’l-Luğati’l‘Arabiyye, el-Ĥurṭûm.
- eş-Şerîf, A. İ. (1987). el-‘Akkâd ve Ustratu Muḥammed ‘Alî, el-Mektebetu’l-‘Aşriyye, Beyrût.
- Tâlibî, C. (2016). “Dirâsetun Nakdiyyetun Tahlîliyyetun fî Me’âhizi Mârûn ‘Abbûd ‘Alâ ‘Abbâs Maḥmûd el-‘Akkâd”, Faşliyyetun İzâ’etun Nakdiyye, Sayı: 12.
- ‘Uveyza, K. M. (1994). ‘Abbâs Maḥmûd el-‘Akkâd: Kaṭarâtun min Baḥri Edebihi, Dâru’l- Kutubi’l-‘İlmiyyeti, Beyrût.
- Teybit, L. (2009). “Şâ‘iriyyetu’l-‘Akkâd ‘alâ yki Mârûni ‘Abbûdi”, Mecelletu Kulliyyeti’l-‘Âdâbi ve’l-‘Ulûmi’l-‘İnsâniyyeti ve’l-‘İctimâ‘iyyi, Cami‘atu Muḥammed Ḥayzır, Cezâir, Sayı: 4.
- Żayf, Ş. (1964). Me‘a’l-‘Akkâd, Dâru’l-Me‘ârif, el-Ķâhire.